

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Jättendals kyrka är placerad på en höjd i Fröstens by väster om Kyrksjön i Jättendals socken. Väster om kyrkan finns församlingshem och skola. Åt övriga väderstreck breder det öppna odlingslandskapet ut sig. Kyrkomiljön ingår i riksintresse för Kulturminnesvården, K100.

2.2 Kyrkan

En stenkyrka har funnits på platsen åtminstone sedan 1200-talet. Den medeltida kyrkan förstördes i en brand vid sekelskiftet 1800 men delar av den brunnna kyrkan, och sakristian från år 1775, kom att ingå i den nya kyrkan. Jättendals nya kyrka uppfördes efter ritningar av Gustaf af Sillén och togs i bruk år 1802 men invigdes först 1824.

Jättendals kyrka från sydväst. Foto: Anna Olsson, Länsmuseet Gävleborg 1999

Kyrkan är uppbyggd av ett långhus med torn och entré i väster samt sakristia i norr. Fönsteröppningarna är rundbågiga, likaså tornluckorna och lanterninens öppningar. Klassicerande stildrag såsom rusticeringar på långhusets hörn och konsolfriser under tornhuvud och på lanterninen är typiskt för den tid då kyrkan byggdes. Taket var till en början spåntäckt men försågs med ett svartplåttak på 1880-talet som i sin tur ersattes av ett kopparplåttak år 1971. De kalktäckta fasaderna var till en början vita men försågs i slutet av 1800-talet med en gul nyans på långskeppet. Vid en utvändig renovering 1999, som omfattade hela exteriören, återfick lanterninen en äldre färgsättning så att detaljerna framhävs.

Kyrkorummet är ljust och kröns av ett tunnvalvt tak som är dekorerat med tvärgående band samt rosetter på platserna för ljuskronorna. Taket och väggarna, som är försedda med breda klassicistiska pilastrar, är vitmålade. I en nisch ovan

dörren till sakristian finns en muralmålning föreställande Matteus. Trägolvet i kyrkan är såpskurat med undantag för korpartiet där golvet är lackerat. De rundbågiga fönstren försågs med innanfönster år 1964. Då tillkom också det blyspröjsade och färgade glaset i korfönstren. Bänkinredningen, som byggdes av hjulmakare Lönnberg i Lönnånger, är den ursprungliga med fint marmorerade speglar i bänkgavlarna. De främsta bänkarna har vackert rundade dörrar. Den mjuka utformningen går igen på altarringen som har en svängd karnisform i profil.

Kyrkorummet mot öster. Foto: Anna-Karin Martinsson, Läns museet Gävleborg 2003

Även den rikt dekorerade predikstolen från 1810-talet med förgyllda detaljer är rundad i sina former. Altaruppsatsen däremot är strikt klassicistisk med pilastrar, segmentbågigt överstycke och illusionsmåleri. Orgelläktaren stod inte färdig förrän år 1839 då orgeln, tillverkad av Lars Niclas Nordqvist i Alfta, installerades. Spismuren på den södra väggen täcks sedan 1984 av en textil i röda och gröna kulörer. Flera av inventarierna kunde räddas från den brinnande kyrkan år 1800 och finns i kyrkorummet, bl.a. Kristus som smärtornas man. I kyrkorummet finns också dekorativa lampetter som kom till vid renoveringen år 1930 efter program upprättat av August Engberg. Interiören har i övrigt genomgått mycket små förändringar med undantag från inbyggnaden av läktaren på 1980-talet.

2.3 Gravkapellet

Gravkapellet, som är beläget nordost om kyrkan, byggdes år 1946 efter ritningar upprättade av August Engberg. Kapellet är murat av tegel, vitputsat och täcks av tegeltak. Källarvåningen är inbyggd i en stenmur. Entrén kröns av ett

lunettfönster och ett rundbågigt småspröjsat fönster pryder vardera långsidan medan den norra gaveln är försett med ett runt fönster.

Gravkapellet från år 1946 och några äldre gravar öster om kyrkan. Foto: Anna-Karin Martinsson, Läns museet Gävleborg 2003

2.4 Kyrkogården

Kyrkogården avgränsas av stödmurar, norr och nordost om kyrkan. Murarna följer de topografiska förhållandena. En fristående stenmur markerar kyrkogårdens västra entré. Sydväst om kyrkan finns ett järnstaket som tillkom i samband med att kyrkogården utvidgades söderut år 1916 på privat initiativ. Det gråmålade järnstaketet, som sträcker sig ett tiotal meter i nord-sydlig riktning, är rikt dekorerat med sirliga former och monterat på en stensockel. Bortom järngrinden finns en murad och kalkavfärgad stigport samt två murpelare med dekorativa plåtavtäckningar. Stigporten är försedd med pilastrar som bär upp ett profilerat listverk varpå ett bågformat krön vilar. Järngrinden till stigporten är konstfullt utsmyckad, likaså den övre delen av stigportens öppning som visar årtalet 1805 i romerska siffror. Mellan murpelarna och stigporten är ett svartmålat järnstaket placerat.

Häckplanteringar omsluter kyrkogården. Äldre lönnar och en ask växer på rad söder om kyrkan. Längst i väster i trädraden har tre pelaraspar ersatt lönnar. För några år sedan planterades pilar längs med kyrkogårdens södra gräns. Runt kyrkogårdens övriga sidor samt längs stödmuren i mitten av kyrkogården är björkar planterade. I slutet av 1940-talet byggdes kyrkogården ut i öster. Tio år senare byggdes kyrkogården ut till sin dubbla storlek nordost om kyrkan. Det området har en rundad avslutning åt öster och tre silvergranar planterade i det rundade hörnets nedre del. Kyrkogården är täckt av gräs som bryts av raka grusgångar. Ett flertal gravvårdar av äldre datum finns bevarade; gjutjärnskors,

träkors och påkostade stenar. Många av kvarteren karaktäriseras av låga stenar med enkel utsmyckning från 1900-talets första hälft.

Låga stenar med enkel utsmyckning, mellan raka grusgångar, öster om kyrkan. I bakgrunden syns trädkransen av björk. Foto: Anna-Karin Martinsson, Länsmuseet Gävleborg 2003

I slutet av 1990-talet anlades en minneslund nordost om gravkapellet. Framför Jättendals kyrka finns en runsten rest sedan år 1951. Stenen har tidigare legat som trappsten till kyrkan och dessförrinnan funnits inmurad i den gamla kyrkans syd mur.

2.5 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Jättendals kyrka är väl synlig i bygdens öppna landskap. Kyrkans i det närmaste intakta exteriör har en spännande färgsättning sedan slutet av 1800-talet. Kyrkorummet är sparsmakat och tilltalande med mjuka, svängda former på den fasta inredningen. Den fasta inredningen är av hög konstnärlig kvalitet och ovanligt välbevarad med t.ex. bänkar som inte förkortats vid något tillfälle.

Gravkapellets enkla arkitektur är klassicistiskt med nationalromantiska drag. Kyrkogården har en fin arkitektonisk uppbyggnad där de utbyggda delarna väl passar ihop med de äldre. Trädkransen av björk och häckplanteringarna ger kyrkogården en elegant inramning. Även de raka grusgångarna bidrar till detta intryck. Den asfalterade ytan framför kyrkan avviker dock från den äldre karaktären, likaså nya träarter som planterats på senare tid. Stigporten är en av få bevarade i länet och tillsammans med murpelarna och de dekorerade grindarna ett konstverk i sig. Tillsammans med järngrinden på kyrkans södra sida och stenvuren på kyrkans norra sida visar stigporten på olika tidsepokers stilideal. På kyrkogården finns ett flertal äldre gravvårdar i form av järnkors, träkors och äldre stenar som visar på kontinuitet på platsen. Kyrkogården ger ett homogent intryck med många låga gravstenar med enkel utsmyckning.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrka och kyrkomiljö:

- den i det närmaste intakta exteriören med sin intressanta färgsättning,
- den välbevarade interiören med sin fasta inredning och nästan orörda bänkkvarter,
- gravkapellets enkla arkitektur och anpassning till platsen,
- kyrkogårdens struktur, växtlighet och entréer i form av stigport med murpelare, järnstaket och stenmur,
- kyrkogårdens äldre gravvårdar samt den homogenitet de låga gravvårdarna i sten från 1900-talet ger,
- runstenen som visar på platsens långa historia.

2.6 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Hudiksvalls Tidning 22/10 1952 ”Den gamla kyrkan var från 1100-talet” av Åke Nisbeth

Länsmuseet Gävleborg, Topografiska arkivet

Länsmuseet Gävleborg, Ärendearkivet

Nisbeth, Åke: *Jättendals kyrka*. Uppsala 1953

Olsson, Anna: *Jättendals kyrka. Antikvarisk kontroll vid fasadrenovering*. Gävle 2001

Persson, Klas-Göran, Jättendals församling, muntlig uppgift

Riksantikvarieämbetet, ATA, K-byråns arkiv, Hälsingland, Jättendals kyrka

Riksantikvarieämbetet, ATA, Hälsingland, Jättendals kyrka

Riksintressen i Nordanstigs kommun. Rapport 1996:6, Kulturmiljöfunktionen, Länsstyrelsen Gävleborg

Inventeringsdatum: 2003-06-30

Inventerare: Anna Lindgren och Anna-Karin Martinsson

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Anna Lindgren

Rapportsammanställning: Anna Lindgren